

Зоряна КУПЧИНСЬКА

Львівський національний університет імені Івана Франка

Ойконімна ретро- і перспектива Подільського воєводства

Географічні назви будь-якої території становить систему, яка поетапно формувалась упродовж тривалого часу. Саме стратиграфія топономастикону передбачає порівняння окремих етапів його становлення, стан розвитку протягом різних історичних періодів.

Опрацювання територіального поширення, статистичних та хронологічних даних архаїчних ойконімів (*-ьскъ (Буськ), *-ьп (Дубно), *-itji (Мислятичі), *-ану (Вижняни), *-j- (Доброміль), *-інъ (Малин), *овъ/-евъ (Ожидів) дає можливість прослідкувати за процесом формування української ойконіміїної системи, яку можна розглядати в різних аспектах: 1) як систему будь-якої чітко окресленої території в межах України; 2) за окремим формантом//спорідненими формантами; 3) за твірними основами (можна враховувати як їх семантику, так і походження, структуру); 4) за хронологічною належністю; 5) за кількісними показниками тощо. Ойконімна система окресленої території є фрагментом загальноукраїнської (ширше – слов'янської), у ній віддзеркалилися в тій чи іншій мірі всі компоненти загальної. Важливим фактором формування системи є вік ойконімів і їх належність до всеслов'янського пласту географічних назв. Саме ойконіми на *-ьскъ, *-ьп, *-itji, *-ану, *-jъ, *-інъ, *-овъ/*-евъ належать до загальнослов'янських типів. Це зумовлено: 1) походженням топоформантів (усі вони належать до індоєвропейського рівня); 2) твірними основами цих назв (переважають назви слов'янського походження); 3) географічними, суспільно-історичними, економічними тощо чинниками формування таких типів назв.

Розглянемо територію Подільського воєводства щодо архаїчних типів географічних назв від найдавнішого періоду до сучасності. Подільське воєводство – адміністративно-територіальна одиниця Правобережжя в період його перебування у складі Литви та Польщі. Ця територія була особливою, бо дуже часто змінювалися впливи на цю частину України, наприклад, ці терени Подільської землі сформувалися у період татарського володіння територією середнього

Подністров'я, верхнього та середнього Побужжя XIII–XIV ст., Поділля входило до складу Галицького, а потім Галицько-Волинського князівств, частина Подільської землі ввійшла до Київського князівства, за цю багату місцевість довго тривало суперництво між Великим князівством Литовським і Польським королівством. У 1434 році було розмежовано Поділля, і його західна частина ввійшла до складу Польського королівства як Подільське воєводство. Однак межі цієї територіальної одиниці дещо змінювалися впродовж тривалого часу. Так, після приєднання північно-східної частини Поділля у 1447 році остаточно визначилися кордони Подільського воєводства. На заході воно межувало з Руським воєводством, на півночі – з Волинським і Київським, на сході – з Брацлавським, а на півдні – з Молдавським князівством. Щодо сучасної проекції, то це територія західної частини Вінницької, південної частини Хмельницької та південної частини Тернопільської областей (про це детально¹).

Поділля знаходиться у цій частині течії середнього Дністра, де місцевість є нижчою порівняно із верхнім Подністров'ям, тобто „по доли”, „у доли на відміну від того, що вгорі”. Подільське воєводство займало усю територію Подільської височини, яка характеризується лісостеповим рельєфом, гідромережа тут дуже розвинена і базується на основних артеріях Дністра та Бугу, які мають густу сітку допливів. Південний природний кордон між Поділлям і Молдавським князівством утворився внаслідок своєрідного вигину Дністра, тому на півдні не було проблем із розмежуванням території, бо сама природа подбала про це. Кліматичні умови Подільської землі сприятливі для проживання та ведення господарства. Багатство краю, його природні умови приваблювали завойовників, і тому Подільська земля стала об'єктом постійних грабіжницьких нападів татар, молдаван, турків. Татарські шляхи (Чорний та Кучманський) проходили через Поділля, а це призводило до винищення населення і поселень у прилеглих районах, крім того, придністровська частина Поділля зазнавала нападів татар, що йшли Волоським та Покутським шляхами на територію Молдавського князівства². Аналізуючи ойконімію цього краю, розуміємо, що на цю частину мовної системи суттєво повпливали географічні, суспільно-історичні, економічні чинники. Архаїчні типи географічних назв сформували своєрідний ойконімний ландшафт Подільського воєводства.

Для аналізу відібрано лише ті географічні назви, які „дійшли” до XX століття. Розглянемо фактаж за відповідними часовими зрізами.

¹ М. Крикун, *Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст.: кордони воєводств у світлі джерел*, Київ 1993, с. 6–47.

² С. Трубочанінов, І. Винокур, *Історія Поділля та південно-східної Волині*, кн. 2, Кам'янець-Подільський 1994, с. 27–28.

ХІІІ – ХХ ст.

З таким часовим діапазоном зафіксовано лише три ойконіми, що належать до архаїчних типів назв: *-ьп (**Журавно** (Вн., Хмільницький; **1946**, УкрАТП, 1483; **1290**, ЕД УАТУ) (тут і далі даємо найпізнішу і найранішу фіксації); *-јь (**Вінож** (Вн., Мурованокуриловецький; **1946**, УкрАТП, 620; **1295**, ЕД УАТУ), *-іпъ (**Чернятин** (Вн., Жмеринський; **1946**, УкрАТП, 461; **1258**, ЕСЛПНПР, 172). Така незначна кількість виявлених географічних назв, на наше глибоке переконання, пов'язане із браком/відсутністю історичних джерел цього періоду.

XIV – ХХ ст.

До хронологічно ранніх зараховуємо ті, що засвідчені у межах XIV – ХХ ст., їх теж обмежена кількість, однак урізноманітнюється формантна приналежність цих назв: *-овъ/*-евъ (**Брайлів** (Вн., Жмеринський, **1946**, УкрАТП, 416; **1390**, Гр, XIV, 52.) та *-ану (**Загоряни** (К-П., Староушицький; **1946**, УкрАТП, 1384; **1390**, ЕД УАТУ), **Подольани** (К-П., Старосинявський; К-П.; **1946**, УкрАТП, 1372; **1394**, ЕД УАТУ). У цей найраніший період на території Подільського воєводства репрезентовано типові архаїчні назви на *-ьп, *-ану, *-јь, *-іпъ, *-овъ/*-евъ.

Назви-прикметники (із суфіксами: *-ьп, *-ьскъ, *-јь, *-іпъ, *-овъ/*-евъ.) широко репрезентовані на території слов'ян. Атрибут переважно ставав основою номінації географічного об'єкта. Ознака предмета виражалася прикметниками, які давали додаткову характеристику об'єктові, що зумовлювало його ідентифікацію. Це виокремлення об'єкта з-поміж інших формувалося за різними критеріями-ознаками: якісними, відносними, присвійними. Очевидним є те, що первинними серед відприкметникових назв були ті, які утворювалися від якісних прикметників, бо саме вони характеризували світ, що оточував давню людину. Коли розвиток свідомості сягнув рівня сприйняття світу, який визначається в порівнянні, у зіставленні з чимось, то людина почала номінувати географічні об'єкти, враховуючи аспекти, притаманні відносному прикметникові. Найбільш архаїчними серед відносних прикметників, від яких творилися оніми, були зі суфіксом *-ьскъ та *-ьп. Підтвердженням цього є найдавніші засвідчення ойконімів з цими формантами, що належать до XI–XII ст., це одні з найархаїчніших типів слов'янських назв географічних об'єктів³. Протоприкметник із суфіксом *-ьпо- в індоєвропейських, зокрема слов'янських і балтійських мовах, виконував функцію відіменних утворень. *-ьпо- – це один із найдавніших формантів, що сприяв виокремленню прикметника із загальної категорії імен і оформив, як і інші морфеми, напр., *-ьскъ, імена якості як самостійну

³ С. Роспонд, *Структура и стратиграфия древнерусских топонимов* [в:] *Восточнославянская ономастика*, Москва 1972, с. 20–21, 26.

категорію⁴. Цей суфікс міг приєднуватися до найрізноманітніших основ іменників великого семантичного спектру, він, порівняно з іншими, широко представлений у відносних прикметниках. Цікавим є той факт, що суфікс *-ьн мав і має тенденцію приєднуватися до іменників-неістот, однак у словниках мови давнього періоду фактично не зафіксовано прикметників, що творилися за допомогою суфікса *-ьн від іменників назв-істот, але ці давні прикметники збереглися в архаїчній ойконімії України (про це детально⁵). Саме на території Подільського воєводства зафіксовано такий цікавий ойконімний архаїзм (Журавно), який повторюється і на інших, давно заселених та репрезентованих архаїчною ойконімією, територіях України: **Журавна** (Др., Нижньо-Устріцький, 1946, УкрАТП, 536), **Журавне** (См., Охтирський, 1946, УкрАТП, 1151), **Журавне** (Др., Журавнівський, 1946, УкрАТП, 260). Про загальнослов'янські паралелі цієї назви пише Бореk Г.⁶

Ойконіми, пов'язані з присвійними прикметниками, також репрезентовані на досліджуваній території. Це назви на: *-jь, *-inь, *-ovъ/*-evъ, усі вони належать до найдавніших слов'янських посесивних типів. Розвиток назв на *-jь безпосередньо пов'язаний із функціонуванням спільних для всіх слов'ян антропонімів. Процес формування такого типу ойконімів завершився приблизно у XII–XIII ст.⁷ Очевидно, поява цих назв пов'язана із функціонуванням осередків і центрів родових общин⁸, які володіли великими земельними багатствами⁹, відповідно відомих (чи багатих, наприклад, вождів чи князів) називали іменами-композитами, що і лягли в основу назв найдавніших поселень. Саме родові общини дали поштовх спочатку до розвитку колективної, а потім і до приватної власності, що й слугувало активізації формування ойконімів цієї моделі. Звичайно, на сучасному етапі „чистих”, яскраво виражених назв цієї моделі не так багато, порівняно, наприклад, з іншими ізосемантичними типами назв (на *-inь, *-ovъ/*-evъ), однак фонетично спотворених часом залишилося чимало, що і свідчить про їхню давність і первинність в ієрархії відприсвійних ойконімів. Таке явище спостерігається на території всієї Славії. Вони не „встигли” потрапити у найдавніші писемні пам'ятки, бо до того часу пік їхнього

⁴ А. Савченко, *Сравнительная грамматика индоевропейских языков*, Москва 1974, с. 183.

⁵ З. Купчинська, *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі (ойконіми на *-ьн)* [w:] *Lexika slovenskej onymie. Zbornik materialov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie Trnava 12-14.09.2007*, Bratislava 2010, s. 80–101.

⁶ Г. Бореk, *Восточнославянские топонимы с формантом -ьн* [в:] *Восточнославянская ономастика*, Москва 1972, с. 122.

⁷ S. Rospond, *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jь*, Wrocław 1983, с. 6.

⁸ О. Купчинский, *Древнейшие славянские топонимические типы и некоторые вопросы расселения восточных славян* [в:] *Славянские древности: Этногенез, материальная культура Древней Руси*, Київ 1980, с. 49.

⁹ А. Попов, *Следы времен минувших. Из истории географических названий Ленинградской, Псковской и Новгородской областей*, Ленинград 1981, с. 111–112.

розвитку уже пройшов, їх витіснили ойконіми синонімічних типів. Тут, очевидно, позначилася і загальноомовна тенденція до занепаду нечленних прикметників, до яких і належали структури на *-jъ. Після занепаду імен-комполітів та їх скорочених форм, модель на *-jъ ще функціонувала на базі відапелятивних та християнських імен, однак це уже було формалізоване творення ойконімів, за певною схемою-аналогією. Незважаючи на те, що слов'янська ойконіміка оперує великою кількістю зібраного і описаного матеріалу *-jъ – моделі, треба визнати, що це невеликий за кількістю тип назв на українській території. Тому засвідчений ойконім на *-jъ у Подільському воєводстві Вінож, незважаючи на те, що він дещо здеформований, є цікавою знахідкою і свідчить, що на цій території, очевидно, такого типу назв було чимало, але з уже згаданих причин вони опинилися на периферії українського ойконімікону.

Головною причиною перегрупування сил в посесивній ойконімії пов'язано із експансією *-inъ, *ovъ/-evъ – моделей. Вони були новішими, а тому пам'ятки їх більш повно зафіксували, і, зрештою, вони добре збереглися і до сьогодні. Масо збережені з XIII – XIV ст. оніми Чернятин та Браїлів. Як назви на *-inъ, так і ойконіми на *ovъ/-evъ, формувалися на основі християнських імен, давніх відапелятивних слов'янських найменувань, величезної кількості квалітативів, зокрема демінутивів, ускладнених суфіксами тощо. Твірні основи виявлених ойконімів свідчать про це.

У XIV ст. зафіксовано дві географічні назви на *-anu: Загоряни, Подоляни. У сучасній слов'янській ономастиці ойконіми на *-anu трактують як відетнонімі, бо вони вказують на походження та спосіб заселення території. У процесі розвитку ойконімії на *-anu появилася омонімія: ці географічні номени можна трактувати як етнонімі (вони були первинними) і відродинні, що утворюються від власної назви із суфіксом -ан- шляхом додавання флексії -и, що зумовлює омонімію із локально-етнічними pluralia tantum. Ойконіми на *-anu Подільського воєводства, зафіксовані у XIV ст., вважаємо локально-етнічними, бо відродинні назви, очевидно, належать до пізнішого періоду розвитку суспільства.

XV – XX ст.

У XV ст. появляється величезна кількість назв, типи яких уже були репрезентовані у попередні періоди. Це стосується в першу чергу посесивів. У цей період активного розвитку приватної власності поява таких типів назв виправдані, бо саме географічні назви на *-inъ та *ovъ/-evъ сформували в період Київської Русі особливу групу, що мала спільні тенденції розвитку: від первинного „синкретизму” значень, похідних у кожному із суфіксальних типів, від їх більшої предметності – до утворення двох диференційованих типів: одного – вузькоприсвійного, від основ власних або персоніфікованих іменників,

і другого – присвійно-відносного типу, з подальшим щораз чіткішим формальним і семантичним розмежуванням вказаних типів в умовах прогресуючої ад'єктивації і взаємодії з конкуруючими синонімічними суфіксами¹⁰. *-Інь – модель формувалася на базі іменників -ā, -jā, -ī-основ переважно жіночого роду. *Овь/-евъ – модель формувалася на базі -ō, -jō, -ū, -ī-основ переважно чоловічого роду. Вагомим чинником такого різкого зростання ойконімів у цей період є і поява більшої кількості історичних джерел, з яких ми черпаємо інформацію про ойконімію.

Ойконіми на *овъ/-евъ:

Борків (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 763; **XV ст.**, MRPS, I, №1804), **Возилів** (Тр., Золото-Потіцький; 1946, УкрАТП, 825; 1451, AGZ, XIV, 426), **Глезневъ** (суч. частина Хмельницького, з кінця XVIII ст. с. Лезнів; 1493, Арх, VII, II, 339), **Губарів** (К-П., Староушицький; 1946, УкрАТП, 1411; 1493, Арх, VIII, II, 335), **Зіньків** (К-П., Вінковецький; 1946, УкрАТП, 208; 1404, ЕД УАТУ), **Карабчий Великий** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1218; 1493, Арх, VII, II, 335), **Карабчий Малий** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1234; 1493, Арх, VII, II, 335), **Карлів** (Снятин – Заліщики; 1909, СШ; 1490, MRPS, I, №2099), **Козлів** (Вн., Яришівський; 1946, УкрАТП, 1712; 1445, УГХV, 10), **Михалків** (Тр., Мельнице-Подільський; 1946, УкрАТП, 1171; **XV ст.**, MRPS, II, 1305), **Перемилів** (Тр., Копичинський; 1946, УкрАТП, 977; 1452, AGZ, XII, 218), **Проскурів** (Подільська губ; з 1954 – Хмельницький; 1493, Арх, VIII, II, 339), **Сидорів** (Тр., Пробіжнянський; 1946, УкрАТП, 1470; 1493, Арх, VIII, II, 335), **Хребтіїв** (К-П., Новоушицький; 1946, УкрАТП, 907; 1493, Арх, VIII, II, 335), **Яблунів** (Тр., Копичинський; 1946, УкрАТП, 986; 1404, Арх, VIII, II, 327).

Ойконіми на *-інь:

Бахтин (Вн., Муровано-Куриловецький; 1946, УкрАТП, 857; **I пол. XV ст.**; ІМС Вн., 463), **Княгинин** (Хм., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 639; 1469, ŽDz, XVIII, I, 33), **Копистирин** (Вн., Шаргородський; 1946, УкрАТП, 1618; 1448, AGZ, V, 166), **Космирин** (Тр., Золото-Потіцький; 1946, УкрАТП, 840; 1454, AGZ, XIV, 426), **Літин** (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 759; 1431, ІМС Вн., 378), **Нігин** (К-П., Смотрицький; 1971, ІМС Хм., 333; 1498, Арх, VIII, I, 28), **Олешин** (К-П., Ружичнянський; 1946, УкрАТП, 1101; 1494, ЕД УАТУ), **Оринин** (К-П., Орининський; 1971, ІМС Хм., 341; 1493, Арх, VIII, II, 336), **Купин** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1232; 1493, Арх, VIII, II, 337).

Аналізуючи твірні основи ойконімів на *-інь та*овъ/-евъ, констатуємо, що у них зафіксовано як слов'янські (відкомполітивні антропоніми (Борків, Перемилів, Нігин) та відапелятивні (Козлів, Яблунів, Купин), так і запозичені (Михалків, Сидорів, Оринин).

¹⁰ Н. Зверковская, *Суффиксальное словообразование русских прилагательных XI–XVII вв.*, Москва 1986, с. 50.

Ойконіми на *-їь:

Більче-Золоте (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 123; **1436**, Арх, VIII, II, 340), **Збриж** (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 1478; **1494**, ЕД УАТУ), **Зеленче** (К-П., Дунаєвецький; **1946**, УкрАТП, 511; **1493**, Арх, XVIII, II, 337), **Івча** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 779; **1493**, Арх, VIII, II, 342), **Кривче Верхнє** (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 124; **1480**, AGZ, XVIII, 144), **Кривче Нижнє** (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 133; **1480**, AGZ, XVIII, 144), **Турильче** (Тр., Скала-Подільський; **1946**, УкрАТП, 1495; **1458**, AGZ, XI, 340).

Щодо твірних основ географічних назв на *-їь, то всі вони (крім однієї Збриж, яку можна трактувати як zdeформовану відкомполитну) – відапелятивні.

З XV ст. збережені ойконіми на *-ану, які трактуємо як локально-етнічні:

Добрівляни (Тр., Заліщицький; **1946**, УкрАТП, 553; **1440**, ЕД УАТУ), **Криничани** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1230; **1441**, AGZ, XIV, 504), **Нагоряне** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 655; **1493**, Арх, VIII, II, 336).

У цей час засвідчено близькі за багатьма параметрами до ойконімів на *-ану географічні назви на *-itji, які традиційно називають патронімічними, але однозначно трактувати ці назви не можна, бо велика кількість слов'янських онімів цього типу засвідчила, що вони різні за номінативно-семантичним навантаженням (власне-патронімічні, посесивні, катойконімі¹¹). Очевидним є те, що вони належать до пізніших утворень – посесивних і катойконімічних. Розвиток приватної власності зумовив поширення посесивів на -ичі, які творилися значно пізніше, ніж власне-патронімічні. Суфікс формально приєднувався до твірної основи ойконіма, очевидно, під впливом популярних в той період назв цієї моделі. Можливим є і те, що ці назви були катойконімі, бо суфікс *-itji асоціюється із походженням, тому почав вказувати на відношення людини не тільки до свого роду, але і до місця, де вона народилася і жила (ростовичи, боровичи)¹². У цьому і проявляється близькість ойконімів на *-itji та *-ану. На користь того, що засвідчені назви не належать до власне-патронімічних, є те, що у репрезентованих назвах XV ст. давніх загальнослов'янських імен не засвідчено, а у власне-патронімічних переважно твірними основами є композитні або відкомполитні архаїчні власні назви: **Bohatkowicze** (Тернопіль – р. Стрипа; **1618**, ЦДІАЛ, X, I, 51/254), 69), **Малиничі** (К-П., Ружичнянський; **2001**, ІСОУ, 245; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 52).

До XX ст. збереглося тільки дві назви цього типу, однак лише на рівні XV ст. зафіксовано чимало таких ойконімів: **Vyczmicze**; на Ушиці; **1456**, MRPS, I, № 291. **Włodzcowicze**; Летичів; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 45. **Wlusicze**;

¹¹ З. Купчинська, *Просторово-часовий вимір української ойконімії: система і тенденції* [в:] „Вісник Львівського університету: Серія філологічна”, вип. 46, ч. 2, 2009, с. 87.

¹² В. Васильєв, *Архаическая топонимия Новгородской земли (древнеславянские деантропонимные образования)*, Великий Новгород 2005, с. 287.

Кам'янець; **1484**, MRPS, I, № 1677. **Holyczkowicze**; Поділля – Скала; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 55. **Drobyschewicze**; Бар – Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, 41 дод. **Cowalicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 45. **Cossyowcze**; Кам'янець-Подільський; **1485**, Арх, VIII, II, 336. **Cruchowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 41. **Lethnyowicze**; Подільська земля; **1484**, MRPS, I, № 1659. **Leschcowicze**; Збруч; **1448**, AGZ, V, 163. **Mircznycze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 49. **Michalowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 40. **Oleschkowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 58. **Olchowicze**; Подільська земля; **1469**, ŽDz, XVII, I, дод. 46. **Wrzechowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 58. **Pakoschewicze**; Подільська земля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 56. **Rozowicze**; Поділля; **1498**, MRPS, III, дод. 266. **Roschicze**; Поділля – Скалат – Рожиська; **1470**, AGZ, XII, 401. **Polustowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод., 49. **Skwarzicze**; Смотрич – біля с. Семяківце; **1404**, Арх, VIII, II, 327-328. **Thysszmycze**; Поділля; **1474**, AGZ, XVII, 104. **Schebunticze**; Подільська земля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 44. **Czarnowicze**; Поділля; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 46. Причин їх занепаду може бути багато.

Суфікс *-ьн в прикметниках мав і має тенденцію приєднуватися до іменників-неістот, твірні основи ойконімів на *-ьн Подільського воєводства підтверджують це:

Деражня (К-П., Деражнянський; **1946**, Укр. АТП, 463; **1485**, Арх, VIII, I, 26), **Кропивна** (Вн., Уланівський; **1946**, УкрАТП, 1432; **1497**, АЛМ, 361), **Печірна** (Тр., Заліщицький; **1946**, УкрАТП, 575; **1427**, ЕД УАТУ).

У цей період появився один ойконім на *-ьскъ, який первинно був відносним прикметником: **Торске** (Тр., Заліщицький; **1946**, УкрАТП, 576; **1440**, ЕД УАТУ).

XVI – XX ст.

У XVI ст. тенденція зберігається і у збільшенні ойконімів на *-інь та*овъ/-евъ, і в характері твірних основ:

Борщів (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 121; **1530**, ŽDz, XIX, 164, 195, 225), **Бруслинів** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 766; **XVI ст.**, ŽDz, XX, 177), **Глібів** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 807; **1509**, Арх, VIII, I, 37), **Глібів Новий** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 810; **1509**, Арх, VIII, I, 37), **Голосків** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 606; **1530**, ŽDz, XIX, 160, 166), **Горбасів** (К-П., Летичівський; **1946**, УкрАТП, 740; **1565**, ŽDz, XIX, 185), **Грицьків** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1224; **I п. XVII ст.**, Кр., 447), **Думанів** (К-П., Орининський; **1946**, УкрАТП, 916; **1530**, ŽDz, XIX, 163), **Кожухів** (Вн., Хмільницький; **1946**, УкрАТП, 1490; **1565**, Арх, VII, II, 152), **Крутнів** (Вн., Хмільницький; **1946**, УкрАТП, 1504; **1542**, ŽDz, XIX, 171), **Куманів** К-П., Сатанівський; **1946**, УкрАТП, 1139; **1530**, ŽDz, XIX, 164), **Летичів** (К-П., Летичівський; **1946**, УкрАТП, 729; **1516**, ЛЛЮЛ, 125), **Маків**

(К-П., Дунаєвський; **1946**, УкрАТП, 517; **1569**, ВГС, I, 4, 91), **Матейків** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 75; **1566**, *ŽDz*, XIX, 199, 278), **Межирів** (Вн., Жмеринський; **1946**, УкрАТП, 437; **1552**, Арх, XVIII, I, 153), **Миколаїв** (К-П., Чорноострівський; **1946**, УкрАТП, 1529; **1578**, *ŽDz*, XIX, 279), **Мишків** (Тр., Заліщицький; **1946**, УкрАТП, 570; **1530**, *ŽDz*, XIX, 164, 184, 223), **Морозів** (К-П., Солобковецький; **1946**, УкрАТП, 1273; **1570**, Арх, VIII, I, 255), **Сапогів** (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 136; **1530**, *ŽDz*, XIX, 165), **Сатанів** (К-П., Сатанівський; **1946**, УкрАТП, 1115; **1530**, *ŽDz*, XXI, 164, 179, 181, 230, 237, 242), **Сновидів** (Тр., Золото-Потіцький; **1946**, УкрАТП, 853; **1578**, *ŽDz*, XVIII, I, 92, 170), **Супрунів** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 803; **1531**, ГВКЛ, 57), **Тулій** (Вн., Чернівецький; **1946**, УкрАТП, 1571; **1500**, ЕД УАТУ), **Уланів** (Вн., Уланівський; **1946**, УкрАТП, 1461; **1565**, Арх, VII, II, 163), **Хоростків** (Тр., Копичинський; **1946**, УкрАТП, 985; **1549**, MRPS, V, I, N505), **Ялтушків** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 112; **1530**, *ŽDz*, XIX, 170).

Назви на *-інъ:

Балин (К-П., Смотрицький; **1971**, ІМС Хм, 256; **1530**, *ŽDz*, XIX, 159), **Губин** (Тр., Золото-Потіцький; **1946**, УкрАТП, 826; **1578**, *ŽDz*, XVIII, I, 88), **Гусятин** (Тр., Гусятинський; **1973**, ІМС Тр., 205; **1507**, **1548**, MRPS, IV, № 10944), **Джурин**; Вн., Джуринський; **1946**, УкрАТП, 394; **XVI** ст., ІМС Вн., 710), **Джурин** (Тр., Білобожоцький; **1967**, ТО, 37; **XVI** ст., *ŽDz*, XXII), **Копистин** (К-П., Ружичнянський; **1946**, УкрАТП, 1093; **1530-1542**, *ŽDz*, XIX, 166), **Торчин** (Вн., Уланівський; **1946**, УкрАТП, 1460; **сер. XVI** ст., *ŽDz*, XXII), **Трубчин** (Тр., Мельнице-Подільський; **1967**, ТО, 13; **1565**, *ŽDz*, XIX, 191), **Гусятин** (К-П., Чемеровецький; **1946**, УкрАТП, 1472; **1539**, Арх, VIII, I, 85).

Щодо географічних назв на *-їъ, то зафіксовано п'ять номенів, в основі окремих з них – відкомпозиції, а це свідчить, що вони є явно давнішими, ніж маємо їх засвідчення: **Буша** (Вн., Чернівецький; **1946**, УкрАТП, 1543; **1567**, *ŽDz*, XX, 120, 138), **Доброгорща** (К-П., Гвардійський; **1946**, УкрАТП, 344; **1553**, MRPS, V, № 1511), **Сокіл** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 672; **1530**, *ŽDz*, XIX, 160, 190, 223), **Сокіл** (Вн., Чернівецький; **1946**, УкрАТП, 1581; **XVI** ст., *ŽDz*, XX, 166), **Субіч** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 636; **1543**, MRPS, IV, III, N20997).

Ойконімів на *-іті та *-ьскъ, які б збереглися до сучасного етапу, у цей період не виявлено, маємо лише їх прикметниково-ойконімні відповідники: на *-ану (**Долиняни** (Вн., Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 866; **1530**, *ŽDz*, XIX, 170), **Мовчани** (Вн., Станіславчицький; **1946**, УкрАТП, 1196; **1599**, Арх, VIII, I, 343), **Озеряни** (Тр., Скала-Подільський; **1946**, УкрАТП, 1490; **сер. XVI** ст., Ж, VII, 196), **Петрані** (Вн.; Жмеринський; **1946**, УкрАТП, 443; **1563**, Арх, VIII, I, 207), **П'ятничани** (К-П., Орининський; **1946**, УкрАТП, 937; **1530**, *ŽDz*, XIX, 163), **Цигани** (Тр., Скала-Подільський; **1946**, УкрАТП, 1031; **1569**, *ŽDz*, XIX, 226); та на *-ьн (**Березна** (Вн., Хмільницький; **1946**, УкрАТП, 1466; **кін. XVI – поч. XVII** ст., *ŽDz*, XXII, 333, 502, 527), **Деражня Кальна**

(К-П., Деражнянський; **1946**, УкрАТП, 474; **1565**, Арх, VII, II, 244), **Ружична** (К-П., Ружичнянський; **1946**, УкрАТП, 1108; **1578**, Кр., 482), **Свічна** (К-П., Летичівський; **1946**, УкрАТП, 750; **1542**, **1530**, *ŽDz*, XIX, 169).

XVII – XX ст.

Тенденція щодо посесивної ойконімії збережена і у цьому часовому періоді: на *онь/-евъ: (**Гуків** (К-П., Орининський; **1946**, УкрАТП, 915; **I пол. XVII ст.**, Кр, 447), **Кацмазів** (Вн., Станіславчицький; **1946**, УкрАТП, 1192; **I пол. XVII ст.**, Кр., 469), **Конищів** (Вн., Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 872; **I пол. XVII ст.**, Кр., 470), **Кочубеїв** (К-П., Орининський; **1946**, УкрАТП, 926; **1661**, Арх, VII, II, 522), **Ломазів** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1717; **I пол. XVII ст.**, Кр., 473), **Могилів-Подільський** (Вн., Могилів-Подільський; **1946**, УкрАТП, 2; **1658**, Арх, III, VI, 364), **Обухів** (Вн., Копайгородський; **1946**, УкрАТП, 640; **XVI ст.**, *ŽDz*, XXI, 335, 338, 343, 475, 501, 503, 564, 573, 628), **Ольчидаїв Нижчий** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1721; **1661**, Арх, VII, II, 515), **Отроків** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 836; **I пол. XVII ст.**, Кр., 435), **Снітків** (Вн., Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 892; **1661**, Арх, VII, II, 523), **Тимків** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 843; **I пол. XVII ст.**, Кр, 442), **Целіїв** (Тр., Гусятинський; **1946**, УкрАТП, 537; **1648**, Ж, IV, 11), **Шрубків** (К-П., Меджибізький; **1946**, УкрАТП, 798; **I пол. XVII ст.**, Кр., 490), **Яришів** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1739; **1653**, Арх, III, IV, 772).

на *-іпъ: (**Бабшин**; К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 587; **I пол. XVII ст.**, Кр., 421), **Балин** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 761; **1661**, Арх, VII, II, 521), **Демшин** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 615; **XVII ст.**, Кр., 425), **Деребчин** (Вн., Джуринський; **1946**, УкрАТП, 390; **1651**, Пам., II, 3, 101), **Кузьмин** (Хм., Городоцький; **1971**, ІМС Хм., 212; **I пол. XVII ст.**, Кр., 431), **Сков'ятин** (Тр., Борщівський; **1973**, ІМС Тр., 171; **XVII ст.**, Кр., 519).

на *-їъ: (**Колибань** (К.-П.; Ружичнянський; **2001**, ІСОУ, 319; **1661**, Арх, VII, II, 523), **Лосяч** (Тр., Скала-Подільська; **1946**, УкрАТП, 1489; **I пол. XVII ст.**, Кр., 418), **Немерче** (Вн., Копайгородський; **1946**, УкрАТП, 637; **1651**, Арх, VII, I, 466), **Пилипче** (Тр., Борщівський; **1946**, УкрАТП, 1177; **XVII ст.**, Кр, 518), **Ружа** (К.-П., Орининський; **1946**, УкрАТП, 941; **XVII ст.**, ЕД УАТУ), **Скипча** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1245; **1628**, *ŽDz*, XIX, 83), **Черче**; К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1258; **1789**, Арх, III, V, 583; **1765**, Арх, V, II, 1, 116; **1758**, Арх, I, IV, 571-572; **1661**, Арх, VII, II, 511).

У XVII ст. вдвоє збільшилася кількість назв на на *-ану: (**Біляни** (**Котюжанські**) (Вн., Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 859; **XVII ст.**, Кр, 512), **Біляни** (**Шаргородські**) (Вн., Чернівецький; **1946**, УкрАТП, 1536; **1604**, Кр., 512), **Вендичани** (Вн.; Могилів – Подільський; **1946**, УкрАТП, 7; **1622**, Кр., 460), **Дерев'яне(и)** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, Укр.АТП,

618; **I пол.XVII ст.**, Кр., 425), **Капустяни** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 818; **I пол. XVII ст.**, Кр., 469), **Котюжани** (Вн.; Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 873, **1604**, Кр., 471), **Кривчани** (К-П.; Староушицький; **1946**, УкрАТП, 1397; **1627**, Кр., 430), **Липчани** (Вн.; Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1716; **1622**, Кр., 473), **Нагоряни** (Тр.; Товстенський; **1946**, УкрАТП, 1591; **1612**, Кр., 418), **Нагоряни** (Вн.; Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1719; **1622**, Кр., 434), **Острівчани** (К-П.; Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 658; **XVII ст.**, Кр., 517), **Петримани** (Вн.; Муровано-Куриловецький; **1946**, УкрАТП, 884; **1665**, Кр., 494), **Шелестяни** (К-П.; Новоушицький; **1946**, УкрАТП, 1395; **1625**, Кр., 445).

Формант *-ану пов'язаний з географічними назвами двоюко: 1) за його допомогою творяться назви мешканців від назв населених пунктів: Кам'янка – кам'янчани; 2) суфікс виступає і у власне-топонімічній функції, творячи, завжди у множині, назви поселень, які історично є назвами мешканців певної території, за якоюсь прикметою цієї території¹³. З розвитком ойконімії появилася омонімія між локально-етнічними та відродинними назвами. Однак вважаємо, що коли йде мова про назви XVII ст., потрібно їх кваліфікувати як локально-етнічні, бо на цей період ця частина Подільської землі активно заселялася і групи людей, осідаючи, асоціювали себе як колектив із якоюсь прикметою. Крім того, очевидним є те, що аналогічні відродинні ойконіми – продукт пізнішого періоду розвитку суспільства.

Зафіксовано одну назву на *-itji (**Яремичі** (К-П., Остропільський; **2001**, ІСОУ, 245; **1601**, Арх, VI, I, 291), яку можна кваліфікувати не як власне-патронімічну, а радше як посесивну.

Виявлено кілька назв на *-ьп (**Пісочна Стара** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1253; **1661**, Арх, VII, II, 515), **Кремінна** (К-П., Городоцький; **1946**, УкрАТП, 374; **1612**, Кр., 430), **Тинна** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1255; **1661**, Арх, VII, II, 521) та на*-ьскъ (**Білецьке** (К-П., Летичівський; **1946**, УкрАТП, 733; **1661**, Арх, VII, II, 512).

Особливістю цього періоду є те, що масово появилися географічні назви на *-ьскъ. Це, очевидно, зумовило появу великої кількості назв, де прикметник із цим суфіксом виступає атрибутом до іменників слобода, слобідка, воля, присілок. На рівні XVII ст. ще не відбувся процес субстантивації, тому атрибути на *-ьскъ стають актуальними, бо уточнюють, означають „вільну землю”: **Балинська Слобідка** (Кам'янецький пов.; **1617**, Кр., 451), **Бистрицька Слобода** (Летичівський пов.; **1624**, Кр., 510), **Блищенівська Слобідка** (Кам'янецький пов., тепер не існує; **1604**, Кр., 439), **Brzuchowicka Wola** (Поділля; **1656**, AGZ, X, 279), **Вихрівська Слобода** (Кам'янецький пов.; **1665**, Кр., 451), **Вишнівецький Присілок** (Кам'янецький пов., тепер не існує; **1629**, Кр., 450), **Вінківська Слобідка** (Летичівський пов., не існує; **1636**, Кр., 485), **Губарівська Слобода** (Кам'янецький пов.; **1629**, Кр., 439), **Дунайгородская слобода** (Поділля; **1661**,

¹³ Ю. Карпенко, *Топонімія Буковини*, Київ 1973, с. 17.

Арх, VII, II, 504), **Дурняківська Слобода** (Кам'янецький пов.; 1615, Кр., 451), **Zagoska Wola** (Поділля?; 1669, AGZ, X, 307), **Коржівська Воля** (Летичівський пов., тепер не існує; 1604, Кр., 462), **Ігнатівська Слобода** (Летичівський пов., біля м. Могилів, тепер не існує; 1627, Кр., 485), **Косівська Слобода** (або Криначка) Летичівський пов., біля м. Озаринці, тепер не існує; 1630, Кр., 485), **Косівська Слобода** (або Кривецька); Кам'янецький повіт, тепер не існує; 1630, Кр., 440), **Котюжанська Слобода** (Летичівський пов., не існує; 1641, Кр., 486), **Лисецька Слобода** (Кам'янецький пов., тепер не існує; 1618, Кр., 451), **Нешівська Слобода** (Летичівський пов., не існує; 1631, Кр., 486), **Панівецька Слобідка** (суч. Мала Слобідка)(Кам'янецький пов.; 1662, Кр., 439), **Пищатинська Слобода** (або Пищатинці)(Червоногородський пов.; 1642, Кр., 413), **Підпилипська (Підфиліпська) Слобода** (або Підпилип'я, Підфиліп'я) (Кам'янецький пов., тепер не існує; 1610, Кр., 440), **Приворотська Слобідка** (Кам'янецький пов., тепер не існує; 1642, Кр., 439), **Рахнівська Слобода** (суч. Слобідка-Рахнівська)(Кам'янецький пов.; 1678, Кр., 440), **Січинська Слобода** (суч.Панасівка)(Кам'янецький пов.; 1622, Кр., 440) **Студеницька Слобода** (Кам'янецький пов., тепер не існує; 1627, Кр., 440), **Хрептіївська Слобода** (суч. Джуржівка) (Кам'янецький пов.; 1625, Кр., 452), **Щербівська Слобода** (Летичівський пов., тепер не існує; 1636, Кр., 486). Ці назви були втрачені у зв'язку з тим, що зліквідовано самі поселення, 2) переіменовані або, як свідчить матеріал XVIIIст., 3)відбулася субстантивація і ойконіми „стягнулися” до атрибутивного члена, напр., **Кусиковская** (Хмільник; 1765-1791, Арх, V, II, 1-2, 569), **Шершнева** (Бар – Летичів; 1765-1791, Арх, V, II, 1-2, 442). Ні одна з тих назв не „дожила” до XX ст. Однак ця тенденція у розвитку ойконімів на *-ьскъ продовжиться в наступні періоди.

XVIII – XX ст.

У XVIII ст. є мало новозасвідчених ойконімів з цієї території, які б зберегися до сучасного етапу. Це назви на *овъ/-евъ (**Дунів** (Тр., Заліщицький; 1946, УкрАТП, 555; 1785-1788, ЙФМ, 109), **Іванків** (Тр., Скала-Подільський; 1946, УкрАТП, 1485; 1785-1788, ЙФМ, 134), **Мушкарів** (Тр., Борщівський; 1946, УкрАТП, 131; 1753, Арх, V, I, пр. 458), **Нирків** (Тр., Товстенський; 1946, УкрАТП, 1593; 1765, Арх, V, II, 1, 175), **Осламів** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 227; 1789, Арх, III, V, 602), **Соколів** (Тр., Золото-Потіцький; 1946, УкрАТП, 857; 1785-1788, ЙФМ, 286), **Шендерів** (Вн., Вороновицький; 1946, УкрАТП, 267; 1765, Арх, V, II, 1, 189), **Ялтушків Підлісний** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 86; 1764, ЗРКЛУ, II-2); на *-інъ (**Біличин** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 40; 1758, Арх, I, IV, 574); на *-ьп (**Важне** (Вн., Теплицький; 1946, УкрАТП, 1205; 1765-1791, Арх, V, II, 1-2, 666), **Окладне** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 79; 1765-1791, Арх, V, II, 1-2, 442), **Соломна** (К-П., Сатанівський; 1946,

УкрАТП, 1156; **1765-1791**, Арх, V, II, 1-2, 162), **Хворосна** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 801; **1735**, ЕД УАТУ), **Яструбна** (Вн., Могилів-Подільський; **1972**, АТПУ, 824; **1765-1791**, Арх, V, II, 1-2, 455) ; на *-ану (**Скотиняни** (К-П.; Городоцький; **1946**, УкрАТП, 393; **1765**, Арх, V, II, 1, 153), **Ставчани** (К-П.; Новоушицький; **1946**, УкрАТП, 904; **1778**, Арх, V, II, 1, 446); на *-їь (**Колибань Висока** (К.-П., Ружичнянський; **1946**, УкрАТП, 1090; **1789**, Арх, III, V, 109).

Хронологічний період XIX – XX ст. не представлений архаїчним ойконімічним фактажем.

XX ст.

У цьому столітті зафіксовано масове збільшення кількості назв на *-ьскъ: **Батрацьке** (Вн., Піщанський; **1946**, УкрАТП, 1007), **Боровський** (Вн., Шаргородський; **1946**, УкрАТП, 1609), **Будьоннівський** (К-П., Старосинявський; **1946**, УкрАТП, 1364), **Вільницька** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1740), **Ворошиловський** (К-П., Старосинявський; **1946**, УкрАТП, 1357), **Гвардійське** (К-П., Гвардійський; **1946**, УкрАТП, 341), **Гута – Блищанівська** (К-П., Дунаєвецький; **1946**, УкрАТП, 499), **Гута – Глібівська** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 808), **Гута – Літинська** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 773), **Гута – Мовчанська** (Вн., Станіславчицький; **1946**, УкрАТП, 1194), **Гута – Морозівська** (К-П., Миньковецький; **1946**, УкрАТП, 815), **Гута – Чугорська** (К-П., Староушицький; **1946**, УкрАТП, 1412), **Гута – Яцьковецька** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 612), **Дністровський** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1714), **Долинський** (Тр., Заліщицький; **1946**, УкрАТП, 542), **Дубичанський** (Вн., Торчинський; **1946**, УкрАТП, 2087), **Закупненський** (К-П., Чемеровецький; **1946**, УкрАТП, 1477), **Івановецький** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 105), **Кам'янець-Подільський** (К-П., м. Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 2), **Камінський** (Вн., Чернівецький; **1946**, УкрАТП, 1554), **Каноницький** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 84), **Кіля-Кудринська** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 646), **Кульчівський** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 649), **Кустовецький** (Вн., Уланівський; **1946**, УкрАТП, 1434), **Лука-Барська** (К-П., Вовковинецький; **1946**, УкрАТП, 260), **Лука-Врубловська** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 604), **Лука-Мовчанська** (Вн., Станіславчицький; **1946**, УкрАТП, 1195), **Майдан-Барківський** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 781), **Майдан-Вербецький** (К-П., Летичівський; **1946**, УкрАТП, 751), **Майдан-Віньковецький** (К-П., Віньковецький; **1946**, УкрАТП, 219), **Майдан-Головчинський** (Вн., Жмеринський; **1946**, УкрАТП, 421), **Майдан-Голонищівський** (К-П., Вовковинецький; **1946**, УкрАТП, 251), **Майдан-Голосківський** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 762), **Майдан-Грузький** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 767), **Майдан-Карачівецький** (К-П., Віньковецький; **1946**, УкрАТП, 213), **Майдан-**

Курилівський (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 793), **Майдан-Літинський** (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 786), **Майдан-Морозівський** (К-П., Солобковецький; 1946, УкрАТП, 1266), **Майдан-Олександрівський** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 220), **Майдан-Почапинецький** (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 788), **Майдан-Сахнівський** (К-П., Летичівський; 1946, УкрАТП, 765), **Майдан-Супрунівський** (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 789), **Майдан-Черпелівецький** (К-П., Вовковинецький; 1946, УкрАТП, 262), **Маціорськ** (К-П., Новоушицький; 1946, УкрАТП, 876), **Мельниця-Подільська** (Тр., Мельнице-Подільський; 1946, УкрАТП, 1167), **Мишовський** (Вн., Шаргородський; 1946, УкрАТП, 1610), **Могилів-Подільський** (Вн., Могилів-Подільський; 1946, УкрАТП, 2), **Ново-Ленськ** (К-П., Чорнострівський; 1946, УкрАТП, 1532), **Ново-Микольськ** (Вн., Чернівецький; 1946, УкрАТП, 1575), **Новоселиця-Літинська** (Вн., Олександрівський; 1946, УкрАТП, 792), **Первомайськ** (Вн., Дашівський; 1946, УкрАТП, 329), **Петрівське** (Вн., Ямпільський; 1946, УкрАТП, 1691), **Петрівський** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1216), **Петрівський** (К-П., Старосинявський; 1946, УкрАТП, 1351), **Пиківська Слобідка** (Вн., Хмільницький; 1946, УкрАТП, 1501), **Подолецький** (Вн., Хмільницький; 1946, УкрАТП, 1479), **Подільське** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 240), **Подільське** (К-П., Вовковинецький; 1946, УкрАТП, 266), **Придністрянське** (Вн., Ямпільський; 1946, УкрАТП, 1697), **Ріжок-Микулинецький** (Вн., Літинський; 1946, УкрАТП, 765), **Російська Буда** (К-П., Летичівський; 1946, УкрАТП, 768), **Руда-Горчичнянська** (К-П., Дунаєвецький; 1946, УкрАТП, 529), **Руданське** (Вн., Шаргородський; 1946, УкрАТП, 1628), **Сатанівська Слобідка** (К-П., Сатанівський; 1946, УкрАТП, 1155), **Скала-Подільська** (Тр., Скала-Подільський; 1946, УкрАТП, 1494), **Слобідка-Балинська** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1259), **Слобідка-Бушанська** (Вн., Чернівецький; 1946, УкрАТП, 1508), **Слобідка-Гарчичнянська** (К-П., Дунаєвецький; 1946, УкрАТП, 514), **Слобідка-Голинецька** (К-П., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 611), **Слобідка-Грушковецька** (К-П., Солобковецький; 1946, УкрАТП, 1278), **Слобідка-Гулівська** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 58), **Слобідка-Залісцівська** (К-П., Дунаєвецький; 1946, УкрАТП, 526), **Слобідка-Кадіївська** (К-П., Ярмолинецький; 1946, УкрАТП, 1611), **Слобідка-Кальнянська** (К-П., Деражнянський; 1946, УкрАТП, 482), **Слобідка-Комаровецька** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 101), **Слобідка-Кузьминська** (К-П., Городоцький; 1946, УкрАТП, 396), **Слобідка-Кульчіївська** (К-П., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 667), **Слобідка-Малинівська** (К-П., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 653), **Слобідка-Маліївська** (К-П., Солобковецький; 1946, УкрАТП, 1270), **Слобідка-Матейківська** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 92), **Слобідка-Межирівська** (Вн., Жмеринський; 1946, УкрАТП, 453), **Слобідка-Муравська** (Вн., Шаргородський; 1946, УкрАТП, 1630), **Слобідка-Носковецька** (Вн., Станіславчицький; 1946, УкрАТП, 1200), **Слобідка-Олексинецька** (К-П., Городоцький; 1946, УкрАТП, 391), **Слобідка-Охримовецька** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 236),

Слобідка-Підлісівська (Вн., Ямпільський; **1946**, УкрАТП, 1700), **Слобідка-Почапинецька** (Вн., Літинський; **1946**, УкрАТП, 799), **Слобідка-Рахнівська** (К-П., Дунаєвецький; **1946**, УкрАТП, 527), **Слобідка-Рахтівська** (К-П., Кам'янець-Подільський; **1946**, УкрАТП, 668), **Слобідка-Скипчанська** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1246), **Слобідка-Смотрицька** (К-П., Смотрицький; **1946**, УкрАТП, 1247), **Слобідка-Ходацька** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 99), **Слобідка-Чернятинська** (Вн., Жмеринський; **1946**, УкрАТП, 455), **Слобідка-Шаргородська** (Вн., Шаргородський; **1946**, УкрАТП, 1631), **Слобідка-Шелехівська** (К-П., Деражнянський; **1946**, УкрАТП, 492), **Слобідка-Шишковецька** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 28), **Слобідка-Щербовецька** (К-П., Новоушицький; **1946**, УкрАТП, 909), **Слобідка-Ялтушківська** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 94), **Слобідка-Яришівська** (Вн., Яришівський; **1946**, УкрАТП, 1729), **Соманське** (Вн., Самгородський; **1946**, УкрАТП, 1151), **Темнянський** (Вн., Джуринський; **1946**, УкрАТП, 381), **Турильченська Слобідка** (Тр., Скала-Подільський; **1946**, УкрАТП, 1496), **Українське** (Вн., Копайгородський; **1946**, УкрАТП, 652), **Хропотівський** (К-П., Чемеровецький; **1946**, УкрАТП, 1499), **Хутір-Комаровецький** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 102), **Чемериський** (Вн., Барський; **1946**, УкрАТП, 42), **Шевченківський** (Вн., Копайгородський; **1946**, УкрАТП, 656), **Юридинка-Шаргородська** (Вн., Шаргородський; **1946**, УкрАТП, 1643), **Яр-Косиківський** (К-П., Староушицький; **1946**, УкрАТП, 1396).

Географічні назви на *-ьскъ України поділяються на: 1. Первинні – ті назви, які формувалися шляхом приєднання суфікса *-ьскъ до твірної основи, що безпосередньо характеризувала поселення. 2. Вторинні – ті назви, що утворилися опосередковано. Матеріал ХХ ст. свідчить, що у цей період з'явилося, крім простих назв на *-ьскъ, великий відсоток складених, у яких відносний прикметник *-ьскъ виконує роль означення-атрибута до різних видів номенів (Гута (Блищанівська, Глібівська, Латинська, Вовчанська, Морозівська, Угорська, Яцьковецька); Лука (Барська, Врубловецька, Вовчанська); Майдан (Барківський, Вербицький, Віньковецький, Головчинський, Голонишівський, Голосківський, Грузький, Карачієвецький, Курилівський, Літинський, Морозівський, Олександрівський, Почапинецький, Сахнівський, Супрунівський, Черпелівецький); Слобідка (Бакинська, Бушанська, Гарчичнянська, Голинецька, Грушковецька, Гулівська, Залісцівська, Кадіївська, Кальнянська, Комаровецька, Кузьминська, Кульчийська, Малинівська, Маліївська, Матейківська, Межирівська, Муравська, Носковецька, Олексинецька, Охримовецька, Підлісівська, Почапинецька, Рахнівська, Рахтівська, Скипчанська, Смотрицька, Ходацька, Чернятинська, Шаргородська, Шелехівська, Шишковецька, Щербовецька, Ялтушківська, Яришівська); є 3 назви, у яких атрибут стоїть перед означуваним словом Слобідка (Пиківська Слобідка, Сатанівська Слобідка, Турильченська Слобідка); Хутір (Комаровецький); Яр (Косаківський); Ріжок (Микулинецький); (Російська) Буда; Руда (Горчичнянська); Кіля (Кудринська); Новоселиця (Літинська);

Юридинка (Шаргородська). Сюди ж зараховуємо і назви, у яких атрибутом є прикметник подільський (а): Кам'янець-Подільський, Мельниця-Подільська, Могилів-Подільський, Скала-Подільська.

Поява складених назв у період XVIII – XX ст. з атрибутивним компонентом на *-ьскъ свідчить про те, що у назвотворенні повернулися давні схеми: означення як відносний прикметник розширював, уточнював назву головну. Однак уже тепер ми не відслідковуємо стягнення, „згущення” семантики атрибута, не відбувається субстантивація, тому на рівні ойконімії відзначаємо різноманітний підбір відносних прикметників, що утворилися в основному від інших географічних нав (Сатанівська Слобідка < Сатанів). Таке явище спостерігаємо в сучасній мікротопонімії.

Серед простих назв на *-ьскъ в основному членні прикметники різних родів (Батрацьке, Рільницька, Дністровський), усі нечленні (Ново-Ленськ, Ново-Микольськ, Первомайськ, Маціорськ) і окремі членні (Будьоннівський, Ворошиловський, Гвардійське, Українське) носять ідеологічне навантаження – всі вони належать до вторинних назв. Як первинні можна розглядати ті, які утворилися від основ, що семантично пов'язані з характеристикою місцевості чи поселення (Боровський, Дністровський, Долинський, Подільське, Придністрянське). Сюди зараховуємо й ті, які утворилися від уже існуючих географічних назв (Кустовецький < Кустівці; Хропотівський < Хропотова).

Кількість вторинних географічних назв на *-ьскъ зросла в XX ст. Очевидно, це пов'язано із тим, що суфікс *-ьскъ в процесі свого розвитку поступово втрачав первинний ойконімічний потенціал, що і призвело до формування його структурно-топонімічної функції. Ще однією причиною такого масового виникнення назв на *-ьскъ у XX ст. є те, що самі відносні прикметники із цим суфіксом надзвичайно продуктивні, тому ця „активність” поширилася і на сферу онімів, порушуючи при цьому первинну мотивацію у процесі номінації географічного об'єкта. Таким чином і структурно „формалізувалася” топонімічна функція цього суфікса. Таке ж явище спостерігаємо і на прикладі ще одного архаїчного типу ойконімів – географічних назв на *-ьн-, які теж були первинно відносними прикметниками, але з плином часу втратили безпосередній зв'язок із характеристикою місцевості, тому у XX ст. превалюють ойконіми, утворені опосередковано (**Деражня** (К-П., Деражнянський; 1946, Укр. АТП, 462), **Коритна** (К-П., Гвардійський; 1946, УкрАТП, 347), **Кошарне** (К-П., Городоцький; 1946, УкрАТП, 365), **Кремінне** (Вн., Яришівський; 1946, УкрАТП, 1713), **Кремінний** (К-П., Городоцький; 1946, УкрАТП, 375), **Криничне** (К-П., Деражнянський; 1946, УкрАТП, 478), **Кропивня** (Вн., Шаргородський; 1946, УкрАТП, 1634), **Лісна** (К-П., Плужнянський; 1946, УкрАТП, 992), **Лісний** (К-П., Летичівський; 1946, УкрАТП, 735), **Рівне** (Вн., Яришівський; 1946, УкрАТП, 1725), **Рогізна** (К-П., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 663).

Таку продуктивність назв із формантами *-ьскъ та *-ьн- можна трактувати як „надпродуктивність”, яка стала результатом творення ойконімів за аналогією.

Що стосується посесивних назв, то їх кількість значна: ***-інъ** (**Анютине** (К-П., Летичівський; 1946, УкрАТП, 746), **Бабине** (К-П., Старосинявський; 1946, УкрАТП, 1347), **Карижин** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 214), **Козачине** (Тр., Скала-Подільський; 1946, УкрАТП, 1486), **Корчин** (К-П., Дунаєвецький; 1946, УкрАТП, 509), **Куражин** (К-П., Новоушицький; 1946, УкрАТП, 891), **Нічин** (К-П., Смотрицький; 1946, УкрАТП, 1238), **Турин** (Тр., Заліщицький; 1946, УкрАТП, 572), **Рублин** (Тр., Золото-Потіцький; 1967, ТО, 16; 1946, УкрАТП, 842; 1931, СШ, 32);

***-овъ/*-евъ** (**Браїлів**, ст-ція (Вн., Жмеринський; 1946, УкрАТП, 417), **Будилів** (Тр., Золото-Потіцький; 1946, УкрАТП, 859), **Будків** (Вн., Хмільницький; 1946, УкрАТП, 1469), **Вище-Ольчедаїв** (Вн., Муровано-Куриловецький; 1946, УкрАТП, 862), **Вовчків** (Тр., Заліщицький; 1946, УкрАТП, 568), **Голосків** (К-П., Меджибізький; 1946, УкрАТП, 781), **Давидів** (Тр., Мельнице-Подільський; 1946, УкрАТП, 1178), **Казюрів Яр** (Вн., Чернівецький; 1946, УкрАТП, 1583), **Каршиків** (Вн., Копайгородський; 1946, УкрАТП, 627), **Косилів** (К-П., Дунаєвецький; 1946, УкрАТП, 512), **Криків** (К-П., Чемеровецький; 1946, УкрАТП, 1485), **Кринцілів** (К-П., Сатанівський; 1946, УкрАТП, 1154), **Милів** (Тр., Копичинський; 1946, УкрАТП, 978), **Мукарів Підлісний** (К-П., Солобковецький; 1946, УкрАТП, 1274), **Мукарів Пільний** (К-П., Солобковецький; 1946, УкрАТП, 1275), **Мунинів** (Тр., Заліщицький; 1946, УкрАТП, 545), **Олександрів Великий** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 196), **Олександрів Малий** (К-П., Віньковецький; 1946, УкрАТП, 221), **Примаків** (К-П., Сатанівський; 1946, УкрАТП, 1138), **Стреків** (К-П., Вовковинецький; 1946, УкрАТП, 273), **Ялтушків** (Вн., Барський; 1946, УкрАТП, 107); ***-їъ** (**Більче Доброкут** (Скала; 1931, СШ, 113), **Немерче** (Вн., Копайгородський; 1946, УкрАТП, 638), **Чугор** (К-П., Кам'янець-Подільський; 1946, УкрАТП, 1413).

По одній назві зафіксовано на ***-ану** (**Турчани** (Вн., Яришівський; 1946, УкрАТП, 1733) та ***-ітї** (**Брохвичі** (Вн., Піщанський; 1946, УкрАТП, 1011).

Функціонування ойконімного ландшафту – це сукупність усіх процесів трансформації не тільки окремо взятих географічних назв, а й цілих пластів ойконімних моделей. Ретроспектива і перспектива Подільського воєводства у XIII–XX ст. репрезентовані архаїчною ойконімією усіх типів (***-ітї**, ***-ану**, ***-ьскъ**, ***-ьп**, ***-їъ**, ***-інъ**, ***овъ/-евъ**), однак розподіл за моделями географічних назв по століттях – різний. У ретроспективний період (XIII – XIV ст.) на досліджуваній території зафіксовано типові архаїчні назви на ***-ьп**, ***-ану**, ***-їъ**, ***-інъ**, ***-овъ/*-евъ**, що стали в перспективі основою архаїчного ойконімного ландшафту Подільського воєводства і залишилися аж до XX ст.

У XV ст. появляється величезна кількість ойконімів різних типів, найбільше – посесивів, що зумовлено розвитком приватної власності. Ще однією причиною збільшення географічних назв у цей період є поява великої кількості історичних джерел, де зафіксовано назви цього регіону. У XV ст. виявлено, крім уже згаданих типів ойконімів, назви на ***-ьскъ** та ***-ітї**, що були

близькими за своїми ойконімно-структурними параметрами до архаїчних назв на *-ьп та *-ану.

XVI – XVII ст. відзначається стійкою тенденцією щодо зростання посесивів. Збільшилась кількість назв на *-ану, які варто кваліфікувати як локально-етнічні, бо на цей період Подільську землю активно заселяли, і групи людей, осідаючи, асоціювали себе як колектив із якоюсь прикметою, тому назви тих колективів переходили і на назви самих поселень. Ще однією особливістю цього періоду є те, що масово появились географічні назви на *-ьскъ, які стали атрибутом до іменників слобода, слобідка, воля, присілок. Через те, що у цей час ще не відбулася субстантивація, атрибути на *-ьскъ стають актуальними, бо уточнюють, означають „вільну землю”.

XVIII – XIX ст. репрезентовані незначною кількістю новозасвідчених назв. Їх типи відомі з найдавнішого періоду (*-інъ, *овъ/-евъ, *-їь, *-ану, *-ьп).

У XX столітті фіксуємо масове збільшення кількості назв на *-ьскъ, що зумовлено в першу чергу тим, що суфікс *-ьскъ в процесі свого розвитку поступово втрачав первинний ойконімний потенціал, що і призвело до формалізації його функції. А другою причиною масового виникнення назв на *-ьскъ у XX ст. є те, що самі відносні прикметники із цим суфіксом надзвичайно продуктивні, тому ця „активність» поширилася і на сферу онімів, порушуючи при цьому первинну мотивацію у процесі номінації географічного об’єкта.

Ойконімна ретро- і перспектива Подільського воеводства засвідчили, що ця територія належить до давно заселених та освоєних українських земель, однак в силу відповідних географічних, суспільно-історичних, економічних та інших причин ця земля репрезентована архаїчною ойконімією пізнішого періоду. Крім історичної фіксації географічних назв, про архаїку ойконімії свідчать також і твірні основи цих назв. Так, визначальною ознакою архаїчного типу назв, крім форманта, є відкомполітні антропоніми, репрезентовані у слов’янській онімії. Однак проаналізований матеріал констатував, що саме таких назв є незначний відсоток. Це свідчить про те, що ці назви могли бути втрачені в силу відповідних обставин (занепад поселень під впливом антропогенних чинників (пожежі, мор хвороб, знищення населеного пункту завойовниками тощо); переіменування географічних об’єктів, особливо це стосується нових поселень на вільних землях (Поділля якнайкраще цьому відповідало); зміна назви під впливом різних мовних (субстантивація) та суспільних чинників (заміна форманта зі збереженням твірної основи ойконіма (Білів (суч. Біляни), Кривче (суч. Кривчик), Пищатинська Слобода (Пищатинці), Рожична Нова (суч. Ружичанка) і зі заміною твірної основи Свинна (Szwynna alias Manasterzs) (суч. Лугове); зміна назви під впливом суспільно-економічних чинників (об’єднання або подрібнення поселень) Мукаровъ; Мукаровъ Великий; Мукаровъ Нижній; Мукарів Татарський (Татарища) перерозподілилися у суч. Мукарів Підлісний; Мукарів Пільний. Цілком можливим є й те, що значний відсоток архаїчної ойконімії не потрапив до історичних джерел, тому гіпотетично ми

говоримо про те, що ця територія належить до тих, які представлені ойконімною архаїкою, однак фактично земля Подільського воєводства репрезентована географічними назвами архаїчних типів з XIII ст., які „перейшли” через усі історичні перепетії і збереглися до сьогодні.

ДЖЕРЕЛА

- АЛМ – *Акты литовской метрики, собранные Ф. И. Леонтовичем*, т. I, вып.1-2, Варшава 1896-1897.
- Арх – *Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов*, Київ 1859–1914.
- ГВКЛ – *Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год*, собранные и изданные под редакцией А. Антоновича и К. Козловского, Київ 1868.
- ВГС – *Володимирський Гродський Суд. Подокументні описи актових книг*, вип.1., справи 1–5. 1566 –1570, Київ 2002.
- Гр. XIV – *Грамоти XIV ст.*, Київ 1974.
- ЕД УАТУ – *Електронний довідник. Україна. Адміністративно-територіальний устрій*, <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002> [30.04.2015].
- ЕСЛГНПР – *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*, Київ 1985.
- Ж – *Жерела до історії України-Руси*: в 7 т., Львів 1895–1903.
- ЗРКЛУ – *Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р.*, Київ 1982.
- ІМС – *Історія міст і сіл Української РСР*: в 25 т., Київ 1967 – 1973.
- ІСОУ – Бучко Д., *Інверсійний словник ойконімів України*, Люблін 2001.
- ЙФМ – *Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики: Показчик населених пунктів*, Київ 1965.
- Кр. – Крикун М., *Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII ст.* [в:] „ЗНТШ”, т. CCXLIІІ, с.374–521.
- ЛЛЮЛ – Бевзо О.А., *Львівський літопис і Острозький літописець*, Київ 1970.
- Пам. – *Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов*: в 4 т., Київ 1849–1859.
- СПШ – *Шематизм всего клира греко-католицької єпархії Станіславівської на рік божий 1931*, річник XXXIV, Станіславів 1931.
- ТО – *Тернопільська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 р.*, Тернопіль, 1967.
- УГ XV – *Українські грамоти XV ст.*, Київ 1965.
- УкРАТП – *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року*, Київ 1947.
- AGZ – *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie*, t. I–XXV, Lwów 1868–1935.
- MRPS – *Matricularum Regni Poloniae summaria...*, t. I–V, Warszawa 1905–1961.
- ŹDź – *Źródła dziejowe*, t. V–VIII, Warszawa 1877–1894.

ЛІТЕРАТУРА

- Борек Г., *Восточнославянские топонимы с формантом -ьп [в:] Восточнославянская ономастика*, Москва 1972, с. 90–143.
- Васильев В., *Архаическая топонимия Новгородской земли (древнеславянские деантропонимые образования)*, Великий Новгород 2005.
- Зверковская Н., *Суффиксальное словообразование русских прилагательных XI–XVII вв.*, Москва 1986.
- Карпенко Ю., *Топонімія Буковини*, Київ 1973.
- Крикун М., *Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст.: кордони воєводств у світлі джерел*, Київ 1993.
- Купчинский О., *Древнейшие славянские топонимические типы и некоторые вопросы расселения восточных славян [в:] Славянские древности: Этногенез, материальная культура Древней Руси*, Київ 1980, с. 45–72.
- Купчинська З., *Просторово-часовий вимір української ойконімії: система і тенденції [в:] „Вісник Львівського університету: Серія філологічна”, вип. 46, ч. 2, 2009, с. 83–91.*
- Купчинська З., *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі (ойконіми на *ьп) [в:] Lexika slovenskej onymie. Zbornik materialov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie Trnava 12-14.09.2007*, Bratislava 2010, s. 80–101.
- Попов А., *Следы времен минувших. Из истории географических названий Ленинградской, Псковской и Новгородской областей*, Ленинград 1981.
- Роспонд С., *Структура и стратиграфия древнерусских топонимов [в:] Восточнославянская ономастика*, Москва 1972, с. 9–89.
- Савченко А., *Сравнительная грамматика индоевропейских языков*, Москва 1974.
- Трубчанінов С., Винокур І., *Історія Поділля та південно-східної Волині*, кн. 2, Кам'янець-Подільський 1994.
- Rospond S., *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ*, Wrocław 1983.

RETRO- AND PERSPECTIVE OF PLACE NAMES OF
PODIL'S'KE VOIEVODSTVO

The article describes the retro- and perspective of place names in the Podil's'ke voievodstvo. Studies show that this area belongs to Ukrainian territories settled a very long time ago but because of geographical, social, historical, economic and other reasons this area is represented by the archaic place names of a later period. Derivational stems of place names demonstrate their archaic origins besides their historical ascertainment. The analyzed materials demonstrate that there is a small percentage of place names formed from composite words. This is the evidence that these place names could be lost because of the circumstances: the decline of settlements under the influence of anthropogenic factors, the renaming of geographical objects, a change of name because of different language factors (substantivation) and social factors (the change of the formant of the place name when its

derivational stem is the same) etc. It is possible that a lot of the archaic place names are not registered in historical sources. In fact, the area of the Podil's'ke voievodstvo is represented by place names of an archaic type of the 13th century. The amount of place names has increased every century. Some of them have declined but many more place names have been saved upto today.

Key words: place name, derivational stem, place names' landscape, formant, stratigraphy, place name system, archaic type, Podil's'ke voievodstvo.